

культурно-освітніх товариств краю, жертвності української прогресивної інтелігенції на західноукраїнських землях активно діяли українські фахові школи, котрі змогли дати “так потрібних нашому народові незалежних і засібних людей, творців і організаторів нашого господарського життя; виховати не тільки добрих бізнесменів, а й свідомих своїх народних обов’язків та з умовами нашого життя і його потребами ознайомили народних робітників” [7: 6].

Представники української, а заодно і світової кооперативної класики зробили акцент на моральних засадах кооперації. І це давало великі практичні результати. В сучасних умовах, коли зростає престиж економічної освіти серед молоді, важливо наголосити, що виховання особистості громадянина – це комплексний і безперервний процес, який має спиратися на історичний досвід, національну ідею, традиції, звичаї, ментальність народу, не відкидаючи при цьому загальнолюдські духовні цінності і надбання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беднаржова Т. Августин Волошин – державний діяч, педагог-мислитель. – Львів: “Основа”, Львівська Богословська Академія, 1995. – 248 с.
2. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. – Нью-Йорк, 1964. – 624 с.
3. Добрянський Б. Роль українського педагогічного товариства “Рідна школа” у розвитку фахової освіти в Галичині / Товариство “Рідна школа”: історія і сучасність: Наук. альм. Ч.1. / Упоряд. і наук. ред. Д. Герцюк, С. Ярема. – Львів: Вид-во Львів. край. т-ва “Рідна школа”, каф. педагогіки ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – Ч. 1. – 269 с.
4. Злупко С.М. Економічна думка на Україні. Нариси історії економічної думки на західноукраїнських землях у другій половині XIX ст. – Львів, 1989. – С. 74 – 94.
5. Злупко С.М. Економічна думка України: Навчальний посібник. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 496 с.
6. Ковальчук О.Д. Освітня діяльність і педагогічні погляди Дениса Коренця в контексті розвитку українського кооперативного шкільництва у Галичині (кін. XIX – перша пол. XX ст.): Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Прикарпатський університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2000. – 19 с.
7. Коренець Д. Нові типи торговельних шкіл і їх значення для нас // Діло. – 1923. – Ч. 7. – С. 6.
8. Кущинський А. Шкільні кооперативи // Наша школа. – 1937. – №2–3. – С. 8–15.
9. Навроцький В. П’янство і пропінація в Галичині // Громада. Українська збірка. – Женева, 1882. – Ч. V. – С. 54 – 55.
10. Павликовський Ю. Становище та завдання інструкторів // “Кооперативна республіка”. – №5. – Львів, 1937. – С. 308.
11. Перший Педагогічний Конгрес. 1935. – Львів, 1938. – С. 155 – 156.
12. Сухомлинська О. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні // Шлях освіти. – 1999. – № 1. – С. 41–45.
13. Храпливий Є. За наше хліборобське шкільництво. – Львів: Накладом красового господарського товариства “Сільський Господар” у Львові, 1933. – 50 с.

УДК 373.1: 140.8

Кузьменко В.В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ НАВЧАЛЬНОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ

У статті на основі аналізу архівних матеріалів представлено стан забезпечення загальноосвітніх шкіл незалежної України навчальною літературою.

Based on the analysis of archival materials the state of supply of general schools with training appliances in independent Ukraine is represented.

Історичний розвиток суспільства вимагає постійної зміни світосприйняття і світобачення людини, а це, в свою чергу, потребує вдосконалення змісту освіти, розробки та впровадження в навчальний процес загальноосвітньої школи нових навчальних планів, програм, підручників. Значний вплив на якість засвоєння школярами наукових знань та на формування у них наукової картини світу мають підручники, посібники тощо. Тому в останні десятиріччя з'явилося чимало сучасної навчальної літератури. Однак, вона потребує подальшого вдосконалення за рахунок відображення в її змісті стану розвитку відповідної науки, провідних психолого-педагогічних надбань конкретного історичного періоду. Певну допомогу у цьому плані може надати також звернення до досвіду розробки навчальної літератури, набутого у попередні роки.

Останнє десятиріччя ХХ століття було досить складним як для творення українських навчальних книг, так і для забезпечення ними шкіл. Ці процеси проходили на тлі перемін, що відбувалися у світогляді суспільства і в змісті освіти загальноосвітньої школи. Останній тепер було спрямовано передусім на формування у дітей національної картини світу. З цією метою здійснено перехід на українську мову викладання, розпочато видання відповідної навчальної та методичної літератури, широкий пошук новацій і запровадження їх у педагогічний процес школи тощо. Але швидка зміна програм і навчальних планів та незадовільне фінансування системи освіти створювали труднощі в оснащенні шкіл необхідною начальною та методичною літературою.

У той самий час, як доводять наукові розробки українських учених (С. Гончаренко, О. Сухомлинська, Т. Завгородня, Б. Ступарик та інші), шкільна книга значно впливає не лише на якість знань, які отримують учні, а й на сприйняття ними оточуючої дійсності.

Метою даної статті є аналіз навчальної літератури кінця ХХ століття щодо впливу на формування у школярів наукової картини світу та забезпечення нею загальноосвітніх навчальних закладів України.

Передусім нагадаємо, що до 1991 року система освіти нашої країни перебувала в умовах російськомовного пресингу, інтернаціонального виховання та формування комуністичного світогляду. Як наслідок, кількість учнів, які навчалися у школах України українською мовою була незначною, потреби у великій кількості підручників, виданих українською мовою, не було, а отже, їх тиражі були відповідними. Окрім цього основна частина навчальної літератури була перекладена з книг, написаних у Росії, і не враховувала особливостей українського життя і оточуючого середовища. Слід підкреслити, що патріотична інтелігенція незважаючи на ідеологічні, політичні та інші труднощі, розробляла і видавала підручники і навчальні посібники рідною мовою, а матеріал у них був направлений на формування національної картини світу школярів.

Після отримання Україною незалежності почали вирішувати питання масового видання власних підручників. Значна кількість фахівців з різних навчальних предметів взялася писати їх та готувати до видання, і знову, як і в попередні десятиріччя, перед освітянськими керівними органами гостро постали питання розробки якісних підручників і посібників українською мовою та забезпечення ними шкіл.

Про незадовільну поставку і якість програм, підручників, навчальних посібників тощо свідчать численні архівні матеріали. Так, у рішенні Колегії Міністерства освіти України від 23 вересня 1992 р. (протокол № 4/12) „Про початок нового 1992/93 навчального року в навчальних закладах України” відмічено, що видано понад 180 назв підручників та навчальних посібників загальним тиражем 28,1 млн. примірників та створено ряд альтернативних підручників для загальноосвітніх шкіл. Разом з цим звернуто увагу на недоліки в організації оснащення шкіл навчальною літературою та вказано на необхідність своєчасного відображення оновленого змісту освіти у програмах і підручниках.

У рішенні також сказано, що видавництво із запізненням випустило ряд підручників (українська та російська мова для 4/3 класу, українська література для 5 класу, математика для 3/2 класу, історія України для 5 класу російськомовних шкіл тощо) та поставлено завдання внести корективи у видавничу діяльність з метою вилучення і заміни у школах

підручників радянських часів, розробки та видання картографічних посібників з історії і географії українською мовою тощо [1].

Міністерство освіти України, враховуючи потреби суспільства в удосконаленні змісту навчання, формуванні у дітей наукового світосприйняття та світобачення, приділяло особливу увагу розробці і впровадженню в освітній процес нових підручників. Так, 22 червня 1993 року видано наказ № 210 „Про експериментальне випробування навчальної літератури”, в якому сказано, що з метою створення умов для оновлення змісту освіти та впровадження у практику загальноосвітніх шкіл України оригінальних підручників і навчальних посібників нового покоління слід провести у 1994/95 навчальному році експериментальне випробування навчальної літератури [2].

Труднощі існували як у створенні і виданні підручників і посібників, так і у забезпеченні ними загальноосвітніх навчальних закладів. Тому колегія Міністерства освіти України 27 липня 1994 року прийняла рішення „Про стан видання і доставки підручників навчально-виховним закладам освіти на 1994/95 навчальний рік” (протокол № 27/1-20), де вказано на необхідність застосування радикальних заходів щодо випуску всіх підручників, згідно з укладеними договорами, до початку 1994/95 навчального року. Деяка категоричність з даного рішення зумовлена тим, що у 1994 році для загальноосвітніх шкіл заплановано видати 106 назв підручників загальним тиражем 16,6 млн. примірників. Це значно менше, ніж у попередні роки, бо не було належного фінансового забезпечення, але станом на 25 липня 1994 року випущено лише 26 назв підручників (39,4%) загальним тиражем близько 4,8 млн. примірників (36,9%). Ще 63 назви підручників планували видати у серпні, а отже, до шкіл вони поступили з великим запізненням. А про решту (17 назв підручників) на засіданні колегії навіть не згадували. Звісно нестача навчальної літератури ускладнювала організацію навчального процесу [3].

Аналіз ситуації з навчальною літературою показав, що з урахуванням бібліотечних фондів у 1994/95 навчальному році можна повністю забезпечити підручниками учнів початкових класів, достатньо було також навчальної літератури з рідної мови і літератури, історії і географії України для 5–11 класів. Але не вистачало підручників з математики (6–9 класи), біології (7–8 класи), географії (7,8,10 класи), зарубіжної літератури (9–11 класи) та інших. З огляду на це та враховуючи труднощі, які виникали у виданні та забезпеченні школярів підручниками, Міністерство освіти звернулося до керівників органів освіти та вчителів з проханням приділити під час підготовки до нового навчального року належну увагу обліку і збереженню наявних у бібліотечних фондах підручників, раціональному розподілу нових книг та передати зайві підручники школам, у яких їх не вистачало. До того ж, щоб покращити доставку підручників школам, ці обов'язки передали від торгівельних організацій постачальницьким службам Міністерства освіти [3].

Разом з вирішенням проблеми забезпечення шкіл підручниками та посібниками Міністерство освіти продовжує дбати про їх оновлення. Так, передбачалося випустити нові підручники з рідної мови для 5, 7 і 8 класів, зарубіжної літератури для 5–8 класів, географії для 6 класу, географії України для 9 класу, історії світу (середні віки) для 7 класу, всесвітньої історії (епоха становлення сучасної цивілізації) частини I і II для 8 і 9 класів, всесвітньої історії (новітні часи) для 10 класу, фізики для 7 і 10 класів, математики для 7 і 8 класів, іноземної мови (англійської, французької, німецької та іспанської) для 5–6 класів, англійської мови для 8 класу, практикум з правопису української мови для 10–11 класів. Планували також видати пробні посібники з рідної мови, правознавства, соціально-економічної географії для 9 класу, економічних знань для 10–11 класу, основ хімії для 11 класу, математики для 5 класу, геометрії для 7–9 класів, органічної хімії для 10 класу та інші [3]. Тобто керівні органи освіти дбали про оновлення наукових знань, а отже, і про формування наукової картини світу.

На жаль, проведені заходи не допомогли забезпечити школи необхідною навчальною літературою, адже в цей період спостерігалось погіршення фінансового становища в країні і, як наслідок, в освіті. Про це йдеться в доповідній записці колегії Міністерства освіти про

початок 1994/95 навчального року у навчально-виховних закладах України, де звернуто увагу також на те, що за останні два роки видано підручників та посібників на 28 млн. менше, ніж потрібно. Тому з наступного року необхідно у 1,5–2 рази збільшити їх випуск [4].

Не дивлячись на численні спроби упорядкувати ситуацію щодо задоволення потреб шкіл у підручниках і посібниках, вона і в подальшому залишалась незадовільною. Це підтверджують рішення колегії Міністерства освіти України: „Про стан видання підручників для навчально-виховних закладів освіти на 1995/96 навчальний рік та затвердження положення Переліку видань навчальної літератури на 1996/97 навчальний рік” (від 28 червня 1995 року, протокол № 7/5-18), „Про початок 1995/96 навчального року у навчально-виховних закладах України” (від 27 вересня 1995 року, протокол № 9/1-6) та інші. У них знову наголошено на необхідності вжиття конкретних заходів щодо випуску всіх підручників до початку 1995/96 навчального року згідно з укладеними угодами та забезпечення ними шкіл.

У рішенні від 27 вересня 1995 року сказано, що до початку навчального року для загальноосвітніх шкіл видано 92 назви підручників із 112 запланованих (82%) загальним тиражем 31 млн. примірників (72%), пробних та експериментальних посібників – 20 назв із 27 запланованих (74%), навчальних книг для молодших школярів – 21 назву із 28 запланованих [6]. Тобто, значна частина учнів не була забезпечена новими підручниками. Вони користувалися застарілою навчальною літературою, яка часто не відповідала затвердженим програмам, що ускладнювало роботу вчителів і негативно впливало на якість засвоєння учнями знань.

Рішенням від 28 червня 1995 року затверджено перелік видань навчальної літератури для закладів освіти на 1996/97 навчальний рік, до якого, на жаль, не включена значна кількість нових, альтернативних навчальних посібників [5]. Як наслідок, більшість з них не була надрукована і не надійшла у школи. Тому вчителі формували наукову картину світу дітей тільки на основі навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти та виданої відповідно його рішень. У той самий час, без сумніву, процес навчання може стати більш ефективним тільки за умов вибору таких навчальних посібників, які найбільше враховують наявну в учнів картину світу, їх індивідуальні особливості, типи шкіл тощо. Можливості для здійснення такого вибору виникають коли є багато різноманітної навчальної літератури, а не один підручник або посібник.

Мабуть тому, не дивлячись на зазначені труднощі, процес удосконалення та створення нової навчальної літератури в 90-ті роки продовжувався. З'явилися нові оригінальні підручники з української мови та літератури для старших класів, зарубіжної літератури (5–7, 9 класи), математики, фізики (7, 10, 11 класи), хімії (8–10 класи), новітньої історії України (10, 11 класи), основ економіки, іноземної мови та інші; навчальні посібники для шкіл нового типу (ліцеїв та гімназій), шкіл з поглибленим вивченням окремих предметів (українська література для 9 класу, алгебра для 8, 10, 11 класів, фізика для 10, 11 класів та інші). Лише протягом 1994–1995 років видано понад 50 назв пробних та експериментальних посібників [6]. Отже, диференціація підручників за типом шкіл поступово набирала обертів.

Однак, не дивлячись на запровадженні відповідними службами Міністерства освіти заходи, доставка школам підручників лишалася незадовільною, а саме: не вирішувалася проблема доставки підручників безпосередньо до навчальних закладів. Як наслідок, до 20% підручників в окремих регіонах залишалася на базах. У багатьох областях (Київській, Дніпропетровській, Харківській, Запорізькій та інших) не вистачало від 30–50% підручників з математики, фізики, хімії, зарубіжної літератури, новітньої історії, а в Одеську область протягом кількох років не поступило жодної книги для читання (1–3 класи) для російськомовних шкіл. У той же час у Вінницьку область поступило 4 тис. примірників підручника „Історія України” для російськомовних шкіл, хоча потреби у такій їх кількості не було [6]. Тобто, Міністерство освіти так і не знайшло ефективних шляхів організації постачання навчальної літератури школам.

У 1996 році з метою вдосконалення діючих програм і підручників та створення навчально-методичних комплексів започатковано роботу з апробації 78 назв навчальної літератури (з гуманітарної освіти – 27, природничо-математичних дисциплін – 29 тощо) [11: 11].

Створення навчально-методичних комплексів характеризувалося пошуками нових форм та методів навчання, розробкою варіативних програм та підручників, які б найбільше враховували можливості учнів та потреби суспільства. Так, у 1997 році Міністерство освіти розпочало роботу, пов'язану зі створенням програмного забезпечення комп'ютеризації навчального процесу загальноосвітніх шкіл. У наказі міністерства № 20 від 20 січня 1997 року „Про створення лабораторії комп'ютерного підручника” сказано, що з метою розвитку нових інформаційних технологій навчання та більш широкого запровадження педагогічних програмних засобів в освітній процес створити на базі Інституту змісту і методів навчання та Інституту штучного інтелекту спільну лабораторію комп'ютерних підручників, завданням якої визначити розробку концептуальних засад побудови і методики використання цього нового дидактичного засобу, створення конкретних комп'ютерних версій навчаючих програм та електронних підручників з різних навчальних предметів і курсів для різних ланок освіти [7]. Цей наказ мав неабияке значення, адже широке впровадження комп'ютерів допомагає унаочнювати процес навчання, робить його більш цікавим для учнів, сприяє розвитку у них мислення, формуванню адекватної наукової картини світу тощо.

Наприкінці ХХ століття оснащеність шкіл навчально-методичною літературою залишала бажати кращого, бо державне фінансування шкіл було незадовільним. Пропонували різні шляхи подолання такого стану. Наприклад, Кабінет Міністрів прийняв постанову про стягнення плати з учнів за користування підручниками, а Міністерство освіти 27 січня 1997 року видало наказ № 28 „Про затвердження Інструкції про порядок плати за користування підручниками в загальноосвітніх школах”. У наказі сказано, що на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1996 року № 1931 „Про встановлення плати за користування підручниками в загальноосвітніх школах” затверджено Інструкцію про порядок плати за користування підручниками в загальноосвітніх школах, а її зміст необхідно довести до відома директорів, учителів і бібліотекарів усіх загальноосвітніх шкіл України та батьків учнів [7].

Запровадження даного наказу у життя, як свідчить історія, не покращило стан забезпечення шкіл навчальною літературою який з кожним роком продовжував погіршуватися. Так, у підготовленій до наради в Кабінеті Міністрів довідці від 11 серпня 1997 року „Про додаткові джерела погашення заборгованості із заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат” зазначено, що склався вкрай важкий стан з виданням підручників: „На сьогодні: із 335 передбачених планом назв підручників та посібників загальним тиражем 24 млн. примірників видано лише 51 назву (15,2%) тиражем 3,1 млн. примірників (12,9%)” [8, арк.81].

Аналогічні дані знаходимо у рішенні колегії Міністерства освіти України від 18 серпня 1997 року „Про підготовку закладів освіти до нового 1997/98 навчального року” (протокол № 16/2-5), де відзначено, що продовжувалася робота над створенням нового покоління підручників, у загальноосвітніх закладах почали вводити варіативні програми і підручники з ряду навчальних дисциплін, але через відсутність належного фінансування із 335 передбачених планом назв шкільних підручників видано лише 51 [8].

Відміна плати за користування підручниками не змінила незадовільний стан цієї справи. Як і в попередні роки видання підручників і забезпечення ними шкіл залишилось незадовільним, оскільки знову ж таки не було належного фінансування. У той самий час у доповіді Міністра освіти України на підсумковій колегії міністерства в 1999 році зазначено, що якість освіти прямо залежить від нового покоління підручників. Міністр звернув увагу на значні труднощі у цій справі. Він відзначив, що з одного боку, напрацьована велика кількість навчальної літератури, щороку видаються нові й нові експериментальні підручники, а з іншого, книжок весь час не вистачає. Тому, враховуючи реальний стан фінансування, було

вирішено видавати лише найкращі і найнеобхідніші книжки для дисциплін інваріативної (обов'язкової) частини навчального плану та забезпечувати ними весь учнівський контингент [9]. Тобто у міністерстві розуміли, що підручники мають неабияке значення для отримання школярами якісних знань, для підготовки їх до життя і формування у них наукової картини світу, але через об'єктивні причини не завжди могли ефективно вирішувати ці проблеми.

Варто відзначити, що оновлення змісту освіти у загальноосвітніх школах України в кінці ХХ століття йшло на основі впровадження у навчальний процес нової навчальної літератури. Про це йдеться у доповідній записці колегії Міністерства освіти „Про початок 1999/2000 навчального року в закладах освіти України” та в доповіді Міністра освіти „Про початок 1999–2000 року в закладах освіти”. Зокрема в доповіді сказано, що відповідно до Закону України „Про загальну середню освіту” реалізація змісту освіти здійснюється школою через навчальні плани, діючі навчальні програми та підручники, які потребують постійного вдосконалення з метою досягнення пріоритетних цілей кожного предмету. Кожного року у загальноосвітніх закладах використовувалося майже 1 тис. назв підручників і навчальних посібників. Більша половина (570 назв) з яких – основна навчальна література. Серед них чималу частку складала альтернативні книжки. На жаль, не вся література була належної якості, зокрема книги з біології, історії, фізики, хімії викликали справедливі нарікання [10].

На початку останнього навчального року ХХ століття, як і раніше, існувала напруга із забезпеченням шкіл підручниками адже, все ще не було відповідного фінансування. До того ж протягом попереднього року призупинено випуск навчальних книг для загальноосвітніх навчальних закладів і лише після Указу Президента України від 6 серпня 1999 року „Про невідкладні заходи щодо своєчасного і організованого початку нового 1999/2000 навчального року” справа дещо поліпшилася. Організовано додрук гостродефіцитних навчальних книг і вони до 25 жовтня мали надійти в регіони [10].

Не дивлячись на Указ Президента стан із забезпеченням шкіл підручниками залишався досить складним. Про це свідчить доповідна записка колегії Міносвіти України „Про стан видання підручників та навчальних посібників для навчальних закладів освіти в 1999 році та затвердження Плану видань навчальної літератури для загальноосвітніх закладів України на 2000/2001 навчальний рік”, де зазначено, що у 1999 році планували видати 173 назви навчальної літератури загальним тиражем 6,8 млн. примірників. До нового навчального року учні отримали 635 тисяч примірників нових букварів, нові підручники з української літератури (5, 6, 11 класи), фізики (7, 8 класи), всесвітньої історії (7, 9–11 класи), англійської мови (10, 11 класи), хімії (9–11 класи), біології (10, 11 класи) та інші. Однак, заклади освіти продовжували відчувати гостру потребу в підручниках. Причини були такі: недостатнє фінансування випуску навчальної літератури у 1996–1998 роках, коли друкувався 1 підручник на 4-5 учнів; погана якість навчальних книг, які були у бібліотечних фондах у 1994–1995 роках та вже зносилися і підлягали списанню; недостатня кількість нових примірників підручників та посібників, які школи отримали в поточному році.

Значна кількість учнів не мала змоги користуватися новими підручниками і відповідно отримувати на більш сучасному рівні знання. Тому на розгляд Колегії Міністерства освіти було винесено план видання навчальної літератури для загальноосвітніх закладів України на 2000/2001 навчальний рік. При його складанні враховано рівень забезпечення шкіл підручниками та навчальними посібниками, стан підготовки навчальної літератури до видання, а також те, що ця навчальна література повинна забезпечити всебічний розвиток дитини, умови для засвоєння нею певного обсягу знань про людину, природу і суспільство; формування здорового способу життя та професійне самовизначення. При розробці плану враховували і такі критерії: забезпечення навчальною літературою дисциплін державного компоненту освіти, видання в першу чергу літератури з дисциплін, які незадовільно забезпечені новими підручниками та інші.

До Плану увійшло 519 назв підручників (з них для інваріативної частини 409 назв, а для варіативної – 110). Підручники нового покоління запланували створити як за діючими,

так і за оригінальними програмами. При їх підготовці звертали увагу на структурування навчального матеріалу, його змістовне наповнення, прагнули досягти максимальної ефективності процесу навчання, а також дотримувалися принципу послідовності, намагалися здійснити плавний і вмотивований перехід від простого до складного, спрямовувати зміст навчальної літератури на вдосконалення мовної, літературної, суспільствознавчої, природничо-математичної та художньо-естетичної освіти учнів [10]. Усе це дозволяло формувати у школярів більш цілісну наукову картину світу.

Отже, аналіз архівних матеріалів доводить, що в останнє десятиріччя ХХ століття забезпечення шкіл навчальною літературою не відповідало реальним потребам через такі причини:

- плани видання підручників не враховували реальних потреб закладів освіти;
- недостатнє фінансування видавничої діяльності (фінансування було дуже обмежене і проводилось переважно у другому півріччі, що створювало утруднення при здійсненні розрахунків за навчальну літературу, а отже, остання з'являлася у школах не на початку навчального року, а значно пізніше);
- не раціональний розподіл підручників і посібників у процесі їх постачання (при складанні плану завозу підручників Міністерство освіти не завжди враховувало заявки обласних відділів освіти, а тому надлишки підручників в одній організації не усували дефіциту книг в іншій) тощо.

У той самий час після отримання Україною незалежності створено чимало нових програм, підручників і посібників з усіх навчальних предметів, які мали новий зміст, враховували надбання відповідних галузей науки, нові вимоги суспільства та були спрямовані на формування у школярів правильних уявлень про навколишній світ та підготовку їх до життя. Подальші дослідження даної проблеми можуть бути пов'язані з вивченням питань еволюції змісту навчальної літератури у ХХ столітті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Міністерства освіти України. – Ф.166. – Оп.18. – Сп. 9. – 102 арк.
2. Архів Міністерства освіти України. – Ф.166. – Оп.18. – Сп. 40. – 112 арк.
3. Архів Міністерства освіти України. – Ф.166. – Оп.18. – Сп. 86. – 252 арк.
4. Архів Міністерства освіти України. – Ф.166. – Оп.18. – Сп. 86. – Арк. 99–105.
5. Архів Міністерства освіти України. – Ф.166. – Оп.18. – Сп. 122. – 213 арк.
6. Архів Міністерства освіти України. – Ф.166. – Оп.18. – Сп. 123. – 316 арк.
7. Архів Міністерства освіти України. – Ф.166. – Оп.18. – Сп. 188. – 200 арк.
8. Архів Міністерства освіти України. – Ф.166. – Оп.18. – Сп. 207. – 120 арк.
9. Архів Міністерства освіти України. – Ф.166. – Оп.18. – Сп. 299. – 257 арк.
10. Архів Міністерства освіти України. – Ф.166. – Оп.18. – Сп. 303. – 200 арк.
11. Вісник державної інспекції закладів освіти № 4-5/96. – К.: МНВП „ІТГ”, 1996. – 64 с.

УДК 378.147

Пастушкова І.С.

ШЛЯХИ ТВОРЧОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ ПОЧАТКОВОГО СПІВАЦЬКОГО НАВЧАННЯ РУБЕЖУ ХІХ–ХХ СТ. В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ (НА МАТЕРІАЛІ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕРКОВНОПАРАФІЯЛЬНИХ ШКІЛ)

У статті визначено шляхи творчого впровадження традицій початкового співацького навчання в церковнопарафіяльних школах України рубежу ХІХ–ХХ ст. у контексті завдань сучасної освіти через сприймання та інтерпретацію творів української духовної музики, введення якої можливе на культурологічно-просвітительській основі.